

# Il pauperesser en Tujetsch

## La pupira sco part dalla veta da mintgadi

Quella lavur descriva il susteniment dils basignus en Tujetsch duront il 19avel tschentaner. Ella entscheiva cul regulativ communal da 1855 e presenta contracts e protocols dalla cumissiun pauperila dils onns 1858 tochen 1900 e finescha cun l'approbaziun dils quens digl avrel 1901. Ils protocols muossan co la vischnaunca ha gidau glieud senza sufficientas entradas e co quei agid era colligiaus cun obligaziuns, controllas e decisiuns davart la veta dils pertuccai.

La pupira cumpigliava dapli persunas che mo quellas che figuravan ellas gliestas d'almosnas. Biaras famiglias vevan duront in onn ordinari gest avunda per viver. Ina raccolta magra, ina malsogna ni la mort d'ina persuna che procurava pil da viver savevan denton sfurzar ellas da far deivets. Tenor l'introducziun era la situaziun particularmein greva duront l'emprema mesadad dil 19avel tschentaner. Da quei temps deva ei circa 50 famiglias fetg paupras; quei ei ina schazetg, buc ina dumbraziun exacta.

Entochen la midada dils onns 1850 e 1860 giugava la baselgia ina rolla centrala. Ella susteneva ils paupers cun la spenda da graun, finanziada dil tscheins fier. Circa duas tiarzas dils tenercasas pagavan quella contribuziun. Las almosnas privatas e las spendas suenter sepulturas complettavan igl agid. Tuttina stuevan numerus basignus ir dad esch tier esch a rugar. En Tujetsch era quei lubiu la sonda e la dumengia, malgrad la recumandaziun cantunala da 1839 da scumandar il betlegiar.

Era il status da burgheis era decisiv. Denter 1835 e 1880 ei il diember dils habitonts senza dretg da burgheis s'augmentaus da 20 a 78, pia da 2,1 a 9,9 pertschien dalla populaziun. Quels habitonts gudignavan savens lur paun sco calgers, canistrers, spazzatgamins, fumegls ni schurnaliers. Il dretg da burgheis era cars: la fontana numna 340 francs per in acquist da 1810 e varga 2000 francs circa tschunconta onns pli tard.

Per 1864 e 1865 presenta il document 69 fiugs cun possess da meins che 1000 francs, corrispudent a circa 37 pertschien dils fiugs. Circa 20 tochen 24 fiugs vegnevan susteni dalla vischnaunca ils onns 1860. Quei muossa la differenza denter ina gronda gruppa economicamein vulnerabla e la gruppa pli pintga che survegneva agid uffical.

## La nova organisaziun digl onn 1855

Il regulativ approbaus ils 9 d'avrel 1855 ei in punct central ella historia dil pauperesser tuatschin. La vischnaunca ha organisau igl agid cun reglas davart la collecta, la repartiziun dallas spendas, il diever da terren communal e la responsablada dalla cumissiun pauperila. Il susteniment dueva vegnir pli regulars e survegliabels. La midada dalla responsablada alla vischnaunca ha denton buca eliminau la collaboraziun cun la baselgia.

Mintg'onni il schaner dueva ina collecta voluntaria vegnir fatga en tut las casas. La cumissiun veva da designar ils collectants e da procurar per las contribuziuns. Ella dueva seradunar per regla quater gadas ad onn. All'emprema radunonza da schaner stuevan ils basignus seppresentar persunalmein ed explicar lur basegns. Silsuenter fixava la cumissiun

igl agid per igl entir onn. La repartiziun succedeva denton mo per in ni dus meins alla gada.

Il regulativ pretendeva ina decisiun neutrala e tenor cunscienza. El deva denton era alla cumissiun ina gronda libertad da giudicar las circumstanzias. En cass urgents saveva il president disponer in agid immediat, persuls ni cun auters commembers. El stueva silsuentar rapportar tgi che veva survegniu agid, con e per tgei motiv. In quen exact dall'entira administraziun dueva vegnir presentaus annualmein alla vischnaunca.

Sper sal e graun survegnevan ils paupers la pusseivladad da cultivar terren. En mintga vischinadi dueva in toc pastira vegnir mess a disposiziun damaneivel dallas casas. La cumissiun reparteva era loghens per segar e rimnar fein. Ils dretgs da diever dils auters vischins e dil muvel vegnevan denton risguardai. Igl agid communal restava aschia francaus en las reglas dalla societad purila.

La nova organisaziun cumpigliava in scamond da rugar per las casas. Tgi che cuntinuava cun quei stueva quintar cun in castitg e cun ina clamada avon la cumissiun. Ils vischins eran buca pli obligai da dar enzatgei als rugadurs. La vischnaunca vuleva rimnar igl agid en in sistem ordinau, mo per ils basignus muntava quei era ina sperdita dalla libertad da procurar sezs per almosnas supplementaras.

La vesta religiosa restava ferma. Ils retscheviders che savevan duevan esser presents als uffecis ella baselgia parochiala avon la repartiziun dil graun e rugar pils benefactors. Il regulativ colligia pia carezia proximala, obligaziun communal e controlla dil sedepurtar. El ei il fundament per las numerusas decisiuns ch'ils protocols documenteschan dapi 1858.

## **Graun e terren per segirar il da viver**

Las empremas gliestas dils protocols muossan in agid che s'adattava al ritmus digl onn puril. Ils 22 d'uost 1858 ha la cumissiun fixau contribuziuns per ils meins uost e settember a 24 persunas ni unitads da susteniment. Ils imports en daners eran per ordinari pigns. Il graun, indicaus en curtaunas, giugava ina rolla centrala. Quellas mesiras historicas vegnan mantenidas cheu en lur fuorma originala e buca convertidas en kilos, damai che las gliestas sezzas dattan negina clav generala per ina midada segira.

Las medemas persunas cumparan repetidamein: Cezillia Riedi, Catharina Foster, Gion Antoni Casparin, Gion Antoni Giacumet, Giachen Antoni Zanetti ed auters. Quei mussa che la cumissiun tractava buca mo urgenzas singularas, mobein era basegns che cuzzavan onns. Las summas variavan tenor la stagiun e las circumstanzias. Per schaner e fevrer 1860 indichescha la distribuziun fixada il december 1859 in total da 64 francs e 43 curtaunas.

La primavera distingueva la cumissiun denter igl agid ordinari ed il graun da sem. Senza semenza fuss la proxima raccolta stada periclitada. La spenda da dumiech per semnar gidava pia las famiglias a producir ina part da lur nutriment futur. Ils protocols d'avrel 1859 e 1860, sco era numerusas repartiziuns pli tardivas, documenteschan quella funcziun. Igl agid dueva mantener la pusseivladad da cultivar, buc mo cuvierer il basegns dil mument.

Il terren communal cumplettava las spendas. Ils 25 da fevrer 1860 ei in prau giu Las Rueras vegnius surdaus a Giachen Martin Beart e Gion Antoni Giacomet, mintgin ina mesadad. Els stuevan runcar ora ina part mintg'onn. Il mars 1866 ha Lisabet Berther da Tschamut survegniu la lubientscha d'urbarisar in cantun a Tschemas Seccas sut la via. Il dretg valeva denton mo aschiditg sco la cumissiun giudicava quei per bien ni sco ella veva basegns.

Las discussiuns cun Tschamut muossan ils cunfins da quella solidaritad. Il fenadur 1859 restavan 40 francs da contribuziuns. La cumissiun ha concediu ina reducziun da 10 francs, damai che biars vischins eran sezs paupers. Persuenter duevan dus ni treis basignus saver segar sin la pastira. Il december 1864 ha la cumissiun puspei pretendiu ils tscheins e smanatschau mesiras ufficialas.

Il diever da praus e pastiras era pia agid concret, mo el restava cundiziunaus. Las famiglias survegnevan ina pusseivladad da luvrar e cultivar, senza perquei acquistar automaticamein la proprietad dil terren ni in dretg permanent.

## **Dunnas e parents ella tgira dils basignus**

Avon che la tgira vegneva surdada ad instituziuns, vegneva ina gronda part dil susteniment organisada en casas privatas. Parents, vischins e cunzun dunnas procuravan per spisa, schubradad, resti e survigilonza. Ils protocols registreschan lur pagaglias, negocias e cunvegnientschas. Els fan aschia veseivla ina lavur indispensabla che figurescha savens mo curtamein els quens.

Il november 1861 ha la cumissiun fixau ina pagaglia da quater francs ad Onna Maria Beer da Gonda per otg dis da tgira da Mierta Balzart, pia 50 raps per di. Per mirar tier Baba Durschei ei ina pagaglia da 68 raps per di vegnida fixada. Quellas decisiuns muossan che la tgira veva ina valeta economica renconuschida. Las autoritads stuevan denton negociar mintga cass e fixar tgei lavurs ch'ellas eran promptas da pagar.

Particularmein detagliaus ei il cass da Gieli Riedi. Il december 1862 ha la cumissiun dumandau Plazi Riedi da Selva da prender siu frar tier el. Plazi era prompts, culla resalva d'in agid raschuneivel. Il fevrer 1863 ei ina cunvegnientscha vegnida fatga cun Mengia Riedi per il manteniment da siu frar duront in onn. Ella stueva dar ad el da magliar, mirar tier el, lavar e cuntschar. Per quei intent survegneva ella victualias, tiers, fein e tscheins ord sia facultad. Il resti restava proprietad dil frar.

Era gl'agid a mummas ed affons vegn documentaus. Il fenadur 1864 ha Sepa Monn survegniu tschun francs e quater curtaunas dumiec per las spesas da siu affon malsaun. Il december 1865 ha la cassa pagau in quen dil miedi d'Ursera per ella. Il 1868 ei Culastia Macolin da Crestas vegnida indemnada per mirar tier la dunna da Gion Antoni Schmet suenter la pigliola. La fontauna dat cheutras investas concretas ella vulnerabladad da famiglias cun affons pigns.

La cumissiun intervegneva denton era ella convivenza familiara. Il fenadur 1870 ha ella decidu che Magdalena Schmedt dueva habitar separadamein cun siu affon pign. La repartiziun dall'almosna ei vegnida adattada a quella separaziun. Il protocol declara buca

avunda las raschuns per reconstruir l'entira situaziun; el documentescha denton il dretg che l'autorità prendeva da determinar l'organisaziun dalla casa.

Quei sistem dependeva dalla promptad da personas privatas da surprendre responsabladad. El saveva porscher sustegn damaneivel, mo rendeva ils basignus dependents ton dalla famiglia sco dil giudicat dalla cumissiun.

## **Affons e giuvenils denter lavur e scolaziun**

La fontauna muossa duas vias cun las qualas famiglias paupras empruavan da segirar igl avegnir da lur affons: la lavur ordeifer la val e gl'emprendissadi d'in mistregn. Omisduas vias pretendevan daners che muncavan savens. Perquei contribueva la cumissiun als cuosts da viadi, alla scolaziun ed als uaffens. Quellas contribuziuns eran savens colligadas cun cundiziuns.

In contract dils 4 da december 1848 descriva gl'emprendissadi da Francisca Berther tier las schnadrinas Monn. Siu ugau Duri Berther ha concludiu in accord per dus onns e 60 francs. Las dumengias ed ils firaus stueva la giuvna procurar sezza per la spisa. Sche sia mumma vegneva malsauna, astgava ella ir a gidar, mo stueva remplazzar il temps muncau. Il contract muossa con stretgamein la scolaziun professiunala e las obligaziuns familiaras eran colligadas.

Il fenadur 1859 ha la cumissiun concediu 20 francs a Vigieli Monn, reparti en duas rattas, per gl'emprendissadi da schnadrina d'ina feglia. La cundiziun era ch'ella fineschi il mistregn. Il medem onn ha Ferdinand Desax survegniu diesch francs per sia scolaziun a Cuera. El emprendeva tudestg e las enconuschientschas necessarias per saver entrar en in mistregn. La cumpetenzza linguistica vegn aschia renconuschida sco part dalla preparaziun professiunala.

Il december 1868 ha la cassa tarmess 35 francs al meister calger J. Meissen a Lumneins per Anton Balzart. Suenter igl emprendissadi dueva Balzart restituir il subsidi cun tschun tochen diesch francs ad onn. El dueva era luvrar ils emprems onns en vischnaunca. Igl 1870 ha Leci Loretz survegniu diesch francs per emprender il mistregn da calger; igl 1878 ha la cumissiun contribuiu 25 francs per siu viadi en Baviera.

Autras expensas documenteschan viadis d'affons per gudignar il paun. Il schaner 1861 ein otg francs vegni fixai per dus buobs da Vigieli Monn da Zarcuns e treis francs per la buoba dil caluster Werth per ir a Schuobaland. Igl 1869 han dus affons da Gion Antoni Giacumet survegniu otg francs per viadis a Schuobaland ed en l'Italia. Ils protocols registreschan il sustegn finanziel, senza descriver las cundiziuns da lavur leu.

Il december 1890 han ils fargliuns da Tumaisch Giusep Berther da Camischolas surdau 100 francs alla cassa. Curonta francs eran reservai per in mistregn dalla figliola Anna Loretz, sch'ella vivi. Era alla fin dil tschentaner restava la formaziun professiunala ina via concreta per reducir la dependenza dall'almosna.

## Malsogna e mort sco grevezias finanzialas

Ina malsogna saveva privar ina famiglia da sias entradas e caschunar el medem mument novas spesas. La cumissiun pagava medischnas, contribuziuns a miedis, dimoras en spitals e tgira a casa. Ils protocols muossan denton che l'approbaziun da quels cuosts era buca automatica. La cassa empruava da limitar sias obligaziuns e pretendeva en certs cass ina damonda avon che far vegnir il miedi.

Il cass dalla dunna da Gion Antoni Schmet a Rueras ei particularmein instructivs. Il docter Elmiger d'Ursera ha presentau igl onn 1868 in quen da 53,90 francs. La cumissiun ha pretendiu ina specificaziun e decidu da pagar 20 francs, ina summa che cuvrevia las medischnas cun in pign surpli. Il rest ei restaus dispitaus. Il settember 1869 ha la cumissiun confirmau siu principi: ella paghi mo sch'ils pertuccai hagien dumandau igl agid ordavon e surschau ad ella la decisiun.

Auters cass muossan ina reacziun pli directa. Il mars 1865 ha la cumissiun tarmess 80 francs al cussegl communal da Roveredo per Giachen Martin Schmet, ch'era leu malsauns. Cecilia Riedi da Bugnei ha survegniu agid supplementar duront sia malsogna. Il settember 1869 ein 34 francs vegni concedi a Gion Fidel Macolin per ina cura el spital dalla cruscha a Cuera. Ils imports ein contribuziuns tenor ils protocols e ston buca corrispunder als cuosts totals dalla tgira.

Era la mort caschunava spesas che las familias savevan buca adina purtar. La cassa pagava las spesas da sepultura e marena da bara. Il zercladur 1867 ha la cumissiun limitau explicitamein quei ch'ella vuleva finanzia: caffè tenor la grondezia dalla sepultura e paun sufficient. Ulteriuras expensas duevan buca vegnir pagadas. Gia igl onns 1866 ein 22,59 francs registrai per las spesas da bara da Gion Antoni Quinter.

Ils onns pli tard restavan tgira privata e spital colligiai. Onna Maria Riedi era dapi ils 18 da november 1895 el spital a Mustér, cun in cuost indicau da 80 raps per di. Ella ei morta ils 16 da matg 1897 tier Matilda Loretz. Per ils davos quendis dis da tgira ha la cumissiun pagau 30 francs, pia dus francs per di. Quei cass muossa co ina persuna saveva passar d'ina instituziun anavos en ina casa privata.

La malsogna e la mort occupavan pia ina part impurtanta dil pauperesser. Las entradas fan veseivlas, ton las stentas da gidar sco ils cunfins finanzials ed administrativs da quei agid.

## Susteniment ordeifer la val

Ils protocols muossan che la responsabladad da Tujetsch fineva buca als cunfins dalla vischnaunca. Persunas d'origin tuatschin che habitavan en auters loghens savevan restar dependentas da sia cassa pauperila. Il susteniment vegneva organisau entras suprastonzas, pleivs, uniuns d'agid e spitals. La rubrica «egl jester» designescha savens semplamein loghens ordeifer Tujetsch, era sch'els eran el Grischun.

Il cass da Geta Casanova muossa l'autra vart dil principi d'origin. Igl onn 1866 ha la cumissiun decidu da tarmetter ella a Sursaisa, sia vischnaunca nativa. Suenter pliras corrispondenzas eis ella vegnida transportada ils 30 d'october entochen Trun e da leu a

Tavanasa e Sursaissa. Tujetsch pretendeva aunc 17,50 francs per la tgira prestada durant sia malsogna. Il protocol documentescha pia ina discussiun davart la responsabladad e la restitiziun dils cuosts.

Giachen Antoni Gieriet e sia famiglia cumparan durant plirs onns cun susteniment a Maienfeld e Cuera. Igl onn 1872 ha sia dunna malsauna survegniu 25 francs; 1873 ein 50 francs vegni concedi. Suenter la mort da Giachen Antoni ei igl onn 1877 in agid da diesch francs per meins vegnius fixaus per la vieua Genoveva Gieriet a Cuera. Persunas dalla baselgia gidavan a tarmetter e reglar ils daners.

Viers la fin dils onns 1880 ed ils onns 1890 daventan las instituziuns pli vesiblas els quens. Ei dat pagaments a Realta per Vigeli e Xafer Deplaz, contribuziuns per Tresa Riedi a Schluein e cuosts per persunas el spital a Cuera ni el Waldhaus. Las entradas declaran buca adina pertgei ina persuna era vegnida piazzada en ina instituziun. Perquei san ins deducir neginas diagnosas ni cundiziuns precisas da dimora mo ord ils nums dils loghens.

La reit d'agid tunscheva era sur ils cunfins svizzers. Ils quens dils onns 1890 menziunan repetidamein la vieua Albin a Neapel. Ils daners vegnevan per part reglai entras il Cussegl Pign. Autras contribuziuns mavan a Roveredo, Segnas, Mustér e Turitg. La vischnaunca da muntogna era pia integrada en ina reit extendida da susteniment.

Ina gliesta da pagaments ordeifer la vischnaunca denter mars 1890 e schaner 1891 porta in total indicau da 989,20 francs. Ella cumpeggia agid, cuosts da spital e medischna sco era portos. Quellas expensas ston vegnir distinguidas dallas pintgas repartiziuns ordinarias ella val; ina gliesta locala cuorta munta perquei buc automaticamein ch'il pauperesser custava pauc.

## **Administraziun e dretgs sin la facultad**

La cumissiun pauperila era ina instituziun communal, mo il segnerfarrer participava regularmein a sias sedutas. Ils protocols numnavan presidents, geraus, cassiers ed ulteriurs commembers. Ils nums che tuornan durant biars onns muossan ina gronda cuntinuitad. Quella organisaziun metteva las decisiuns davart il susteniment els mauns d'in pign ravugl da persunas che enconuschevan las famiglias e lur circumstanzias.

Gion Rest Monn da Surrein ha presidiau la cumissiun durant plirs onns. Suenter sia mort ils 4 d'avrel 1868 ha la vischnaunca eligiù Giachen Antoni Beer da Gonda ils 26 d'avrel. Giachen Antoni Berther figurescha sco president il 1879. Il schaner 1890 cumpara Stiaffen Beer en quella funcziun, cun Giachen Martin Berther sco actuar. Las midadas d'uffeci ein documentadas sper las repartiziuns ordinarias.

Ina controlla externa impurtonta ha giu liug ils 14 d'avrel 1877. Placi Condrau ha examinau ils quens per il rapport annual alla regenza. Il fondo indicava 21'253,09 francs ed ils daners currentes en cassa muntavan a 961,82 francs. El ha recumandau da menar in conto separau per mintga persuna ni famiglia sustenida, per saver con agid ch'ella veva retschert. El ha era pretendiu da reglar las pintgas obligaziuns da sal e graun e da simplificar las obligaziuns dils debiturs.

La facultad d'ina persuna sustenida e l'ierta suenter sia mort eran temas delicats. Il december 1881, suenter la mort da Maria Barbara Sievi da Bugnei, ha la cumissiun decidu da buca pretender per regla anavos l'almosna, particularmein sche affons paupers artavan. Ella ha denton reservau il dretg da giudicar mintga cass separadamein e da pretender ina part ni igl entir agid.

La declaronza publica dils 23 d'uost 1885 ha precisau quella pretensiun. Sin fundament dalla lescha cantunala resalvava la cumissiun siu dretg sin facultad restonta, cunzun sche negins artavels da saung existevan ni sche parents vevan negligiu la persuna e surschau tut ils cuosts alla cassa. La solidaritad communal vegneva aschia cumbinada cun l'obligaziun morala e finanziaria dalla parentella.

Ils protocols ein denton buca adina ina contabilitad senza largias. Els cuntegnan variantas da nums, entradas supplementaras e datas che suondan buca adina l'ordinaziun cronologica. Ins sto distinguer il saldo dalla cassa, la facultad dil fondo e las expensas. La controlla e la documentaziun sezzas eran part d'in process d'amegliaziun che cuntinuava entochen l'approbaziun finala da 1901.

## **Ils davos onns ed igl acquist dalla casa a Crestas**

Durant ils onns 1890 daventan las gliestas ordinarias pli cuortas. Persunas mieran, autras vegnan sustenidas ordeifer la val, e la cumissiun mida ni terminescha contribuziuns. Quei empermetta buca da concluder che la pupira seigi svanida. Ils quens da spitals, tgira e dimora ordeifer la vischnaunca cuntinueschan. Era ils motivs per l'interrupziun dall'almosna vegnan buca adina explicai.

Ina remarca da 1893 dat ina rara survesta dil susteniment sur plirs decennis. Gion Antoni Schmet, morts ils 5 da fenadur da quei onn, veva retschert dapi 1866 468,70 francs e 171 curtaunas graun. Cun valetar la curtauna ad in franc, dat la fontana in total da 639,70 francs. Quei exempel mussa che numerusas contribuziuns pintgas savevan formar in susteniment da liunga durada.

Il schaner 1895 ei registrau che la vieua da Gion Paul Peder ha desistiu voluntariamein dall'almosna. Ils 9 da november 1895 ha la cumissiun decidu da retrer igl agid a Gion Antoni Monn, Gabriel Beer ed Emanuel Deragisch. Il protocol numna cheu negina motivaziun detagliada. La resumaziun distingua perquei la renunzia expressivmein voluntaria dalla decisiun d'interrumper il susteniment ad autras persunas.

In svilup impurtant ei igl acquist da parts d'ina casa a Crestas, Rueras. Ils 17 da zercladur 1895 ha il fravi Gion Fidel Caduff vendiu sia mesa casa, cun il consentiment da siu aug Rest Antoni Riedi. Il contract numna 170 francs e regla era il diever. Il vendider resalva siu dretg all'aua, senza disturbar il diever dalla casa. In'entrada da quen da 1895 e 1896 numna denton 200 francs pagai ord il fondo per la casa. La differenza denter il prezi dil contract e l'entrada da quen resta nunexplicada el text.

Ils 3 da settember 1897 ei in ulteriur contract vegnius suttascrets cun Giohen Deflorin. El vendeva sia mesa casa e truaisch a Crestas, ensemen cun mobiglias, terren ed il dretg dall'aua, per 340 francs. La quittance dils 20 da november conferma il pagament. La casa dueva esser libra il di ch'il prezi vegneva pagaus.

Quels contracts muossan che la cumissiun disponeva ussa era da proprietad per ademplir sias incumbensas. Il document descriva denton buc en detagl l'occupaziun dalla casa ni in reglament da menaschi. Ils acquists ein segiramein documentai; in'eventuala organisaziun sco casa da paupers stuess vegnir precisada cun ulteriuras fontaunas.

## **La situaziun da 1899 e la muntada dils protocols**

La brev da Stiaffen Beer dils 13 da fevver 1899 dat ina survesta dalla facultad e dallas obligaziuns dil pauperesser. Ella numna in capital en daners da 23'848 francs ed in'augmentaziun da 1000 francs, pia in total da 24'848 francs. Quel purtava tenor la brev in tscheins da quater pertschien. Vitier vegnan prestaziuns en naturalias e funs cun ina valeta indicada da 1000 francs.

La medema survesta numna 60 curtaunas dumieci valetadas ad in franc e 35 crenas sal cun ina valeta totala indicada da 122,50 francs. Sper las resursas dil fondo stueva la cassa communal sbursar annualmein 1000 tochen 1200 francs. La facultad accumulada liberava pia buca la vischnaunca da novas contribuziuns. Stiaffen Beer remarcava expressivamein che cass extraordinaris savevan caschunar expensas supplementaras considerablas.

Tenor quella brev vegnevan susteni en vischnaunca sis affons sut sedisch onns e tschun persunas veglias. Tschun persunas ordeifer la vischnaunca vegnevan mantenidas tenor cunvegnientschas. Quella survesta ei in maletg d'in mument determinau. Ella sto buca vegnir mussada cun il diember da tut las persunas che vevan survegniui enzacu agid duront igl onn ni cun tut ils commembers dallas famiglias numnadas els protocols.

Las davosas repartiziuns da 1900 numnan repetidamein Fridolin Berther, Vigieli Beer ed il mistregner Sep Maria Paly. Per Paly ha la cumissiun era contribuui als uaffens da meister. La remarca finala davart quels cuosts cuntegn imports che secuvieran buca senza dubi; perquei eis ei pli segir da retener il fatg dil susteniment professiunal che da calcular ina repartiziun exacta. Ils 25 d'avrel 1901 ha A. Capeder, per igl Uffeci circuital dalla Cadi, approbau ils quens cul giavisch da meglier uorden el cudisch.

L'entira documentaziun muossa ina vischnaunca che procurava cun mettels limitai per il nutriment, la tgira e la dimora dils basignus. La reorganisaziun da 1855, la distribuziun da semenza, ils subsidis per mistregns, las cunvegnientschas da tgira ed igl acquist a Crestas ein ils svilups principals. La collaboraziun cun instituziuns ordeifer la val ha extendiu las pusseivladads d'agid, mo era las obligaziuns finanzialas.

Ils protocols dattan cunzun la perspectiva dallas autoritads. Els raquantan strusch co ils pertuccai han resentiu lur situaziun. Tuttina fan els veseivlas famiglias e persunas che restassen autruisa savens senza fastitgs. La historia dil pauperesser ei perquei era la historia dalla veta da mintgadi en Tujetsch, dalla dependenza da parents e vischins e dallas stentas da mantener in'esistenza en circumstanziis difficilas.